

Пляченко Т.М.,
завідувач кафедри інструментально-виконавської майстерності
Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

КОМПЕТЕНТНІСНА МОДЕЛЬ У СТРУКТУРІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

Анотація. У статті розкрито сутність, зміст і значення компетентнісної моделі у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики. Окреслено групи компетенцій, володіння якими забезпечує успішність професійної діяльності вчителя музики в загальноосвітніх навчальних закладах. **Ключові слова:** майбутній учитель музики, компетентнісна модель, фахова підготовка.

Аннотация. В статье раскрыты сущность, содержание и значение компетентностной модели в профессиональной подготовке будущего учителя музыки. Определены группы компетенций, владение которыми обеспечивает успешность профессиональной деятельности учителя музыки в общеобразовательных учебных заведениях. **Ключевые слова:** будущий учитель музыки, компетентностная модель, профессиональная подготовка.

Annotation. In the article essence, maintenance and value of competent model is exposed in professional preparation of future music master. The groups of jurisdictions are certain, a domain which provides success of professional activity of music teacher in general educational establishments. **Key words:** future music teacher, competent model, professional preparation.

Постановка проблеми. Модернізація системи професійної підготовки вчителя музики у вищих навчальних закладах передбачає врахування сучасних вимог до музичного педагога, специфіки його фахової діяльності, яка за своєю сутністю, змістом і характером є поліаспектною та поєднує організаційно-педагогічну, музично-виконавську і науково-методичну. Як зазначає Н. Кузьміна, розроблення моделі фахівця на основі моделі його діяльності дає можливість ширше подивитися на проблеми підготовки й використання фахівців, оцінити якість роботи різноманітних ланок педагогічного вузу й побудувати модель як еталон, спираючись на який вища педагогічна школа може організувати свій подальший розвиток [263, 9].

Зважаючи на актуальність цієї тези, розроблення професійних вимог до сучасного вчителя музики має ґрунтуватися на його компетентній моделі, що потребує визначення її сутності, змісту і значення у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Концептуальні засади професійної підготовки майбутнього вчителя музики в системі вищої педагогічної освіти розроблені Е. Абдулліним, Л. Арчажниковою, А. Болгарським, О. Олексюк, Г. Падалкою, О. Ростовським, О. Рудницькою, О. Щолоковою та іншими. Формуванню окремих компетентностей майбутнього вчителя музики присвячені наукові дослідження М. Михаськової, Н. Мурованої, І. Полубоярини, Є. Проворової, Н. Цюлюпи та інших. Проте, цілісна компетентна модель майбутнього вчителя музики ще не знайшла належного наукового обґрунтування, що й визначило актуальність цієї наукової роботи.

Мета і завдання статті – розкрити сутність, зміст і значення компетентної моделі у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики.

Виклад основного матеріалу. У структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики у вищому навчальному закладі можна виокремити три основних компоненти – зміст, процес і результат.

Зміст фахової підготовки майбутнього вчителя музики регламентується нормативними документами (освітньо-професійна програма, навчальний план спеціальності) і знаходить відображення у навчально-методичних матеріалах. До складових змісту фахової підготовки майбутнього вчителя музики ми відносимо: 1) мету; 2) завдання (дидактичні, виховні, розвивальні); 3) конструювання й публікацію навчальних програм; 4) видання підручників і посібників; 5) розроблення навчально-методичних комплексів з фахових дисциплін.

Відповідно до спроектованого змісту здійснюється сам *процес* фахової підготовки майбутніх учителів музики на заняттях дисциплін історико-теоретичного, музично-інструментального й вокально-хорового циклів,

концертно-виконавської та виробничої (педагогічної) практик. Означені цикли містять дисципліни теоретичного, методичного і практичного спрямування, які викладаються у колективній, груповій та індивідуальній формах.

Зміст і процес фахової підготовки студентів музично-педагогічної спеціальності у вищому закладі освіти орієнтовані на результат – формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики.

Результат фахової підготовки студентів прогнозується відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики вчителя музики, в якій у загальних рисах визначені типові завдання діяльності та виробничі функції цього фахівця. З метою вдосконалення змісту й процесу та орієнтації результату фахової підготовки майбутнього вчителя музики на запити суспільства і шкільної практики науковці розробляють оптимальні варіанти теоретичної моделі цього фахівця та окремих її складових.

Ураховуючи актуальність компетентнісного підходу у формуванні особистості музичного педагога нової формації, фахова підготовка студентів має бути орієнтована на *компетентнісну модель* учителя музики, яку ми визначаємо як: а) комплекс компетенцій, володіння якими сприяє формуванню фахової компетентності і забезпечує успішність професійної діяльності; б) ідеал, на який мають орієнтуватися викладачі у фаховій підготовці студентів; в) взірець, яким учитель музики має керуватися у професійній діяльності, який буде визначати програму його подальшого самовдосконалення.

Оскільки особистість учителя музики ми розглядаємо як унікальну систему, що поєднує особистісні якості, професійно-педагогічну компетентність і функціональну спроможність, то його компетентнісну модель ми репрезентуємо трьома відповідними групами компетенцій.

Особистісні компетенції вчителя музики ми трактуємо як „сплав” природно-психологічних особливостей і набутих в процесі навчання фахово необхідних якостей особистості, які визначають траєкторію подальшого

саморозвитку цього фахівця. До них ми відносимо особистісні якості, здібності, індивідуальні психологічні особливості, стиль роботи, творчий імідж.

Основними особистісними якостями вчителя музики, які впливають на успішність соціально-педагогічної діяльності, ми вважаємо комунікативність, організованість, наполегливість, вимогливість, доброзичливість, толерантність, емпатійність, артистичність тощо. Результативність діяльності вчителя музики як педагога, музиканта-виконавця й керівника учнівських музично-творчих колективів залежить від індивідуальних психологічних особливостей – творчої уяви й образного мислення, експресивності й емоційності, розвиненої інтуїції та миттєвої реакції, сугестивності і здатності до самоконтролю й саморегуляції.

Здійснення учителем музики фахової діяльності неможливе без наявності природних і набутих здібностей. До них ми відносимо організаторські, комунікативні, конструктивні, музичні (природний музичний слух – мелодичний, гармонічний, тембровий; відчуття метроритму; музична пам'ять; відчуття динаміки й агогіки тощо), творчі (які дають змогу розробляти оригінальні педагогічні й культурно-освітні проекти, створювати цікаві варіанти інтерпретації музичних творів тощо), педагогічні (що забезпечують ефективність навчання і виховання учнів засобами музичного мистецтва), дослідницькі (які спонукають до наукового пошуку й упровадження в практику ефективних методів і прийомів музичного навчання й виховання учнів).

Важливого значення у фаховій підготовці майбутнього вчителя музики ми надаємо стилю роботи як усталеній системі способів і прийомів педагогічної та художньо-творчої взаємодії. Ієрархію стилів роботи вчителя музики ми вибудували наступним чином: 1) мажорно-оптимістичний (у створенні в учнівському колективі обстановки творчого піднесення і сприятливого психологічного клімату); 2) демократичний (у спілкуванні з колегами й учнями, в організації роботи учнівських музично-творчих

колективів на засадах взаємоповаги і творчої співпраці, колегіальності, партнерської взаємодії); 3) опікунський (в опануванні учнями навичок музичного виконавства – вокального, інструментального); 4) управлінський (у керуванні музичним колективом, диригуванні музичним твором і дотриманні творчого задуму композитора).

Успішність організації музично-творчої діяльності учнів значною мірою залежить від творчого іміджу вчителя музики, структуру якого ми репрезентуємо такими важливими, на наш погляд, складовими: 1) зовнішній вигляд (артистична постава, хода, міміка, жести; виразний погляд, поставлений голос, підібрані зі смаком одяг, аксесуари, зачіска); 2) сценічний образ (ефектні жести, манера рухатися по сцені, виразна міміка, відповідність сценічного костюму й зачіски змістові виконуваних творів); 3) виконавська манера (вільне оперування музично-виконавськими прийомами – вокальними, інструментальними, диригентськими; наявність власного творчого почерку в інтерпретації музичних творів); 4) манера спілкування з колегами (демократично-толерантна, професійно-ділова, інформаційно-методична, емоційно-оптимістична); 5) манера спілкування з учнями (наставницька, демократично-відкрита, колегіально-партнерська, художньо-творча); 6) володіння комунікативними засобами, методами і прийомами (вербальними, невербальними, комбінованими), на яких будується процес творчої взаємодії вчителя і його вихованців, керівника-диригента й учасників учнівського музичного колективу.

Професійно-педагогічну компетентність учителя музики ми розуміємо як органічне поєднання і взаємообумовленість аксіологічної настанови, фахово необхідних знань, умінь і навичок та володіння фаховими методиками (методикою музичного виховання, методикою роботи з учнівськими вокально-хоровими й музично-інструментальними колективами, методикою навчання учнів сольного співу та гри на музичних інструментах тощо). Відповідно до цього *професійно-педагогічні компетенції* вчителя музики ми структурували у такий спосіб.

Аксіологічна настанова характеризує сформованість у вчителя музики соціально значущих цінностей, які виступають загальним орієнтиром його фахової діяльності (позитивне ставлення до професійної діяльності та зацікавленість у його здійсненні; усвідомлення естетичної цінності і виховних функцій музичного мистецтва; орієнтація у фаховій діяльності на ідеальну модель фахівця; єдність інтелектуальної, естетичної і духовної сфер діяльності; сформованість загальної культури – культури мовлення, культури поведінки, культури одягу, культури спілкування – та сценічної культури; бажання і готовність формувати означені якості у своїх вихованців).

Засвоєння фахових знань (філософсько-естетичних, соціолого-педагогічних, психологічних, музикознавчих, методичних, технологічних) дає змогу майбутньому вчителю музики усвідомити соціально-педагогічну функцію, аксіологічний статус і естетичну цінність музичного мистецтва, його вплив на емоційну, духовну й інтелектуальну сфери особистості, а також опанувати теорію та методіку професійної діяльності, новітні педагогічні й інформаційні технології.

Результативність практичної діяльності вчителя музики знаходиться у прямій залежності від рівня сформованості спеціальних навичок (музично-аналітичних, слухових, вокальних, інструментальних, диригентських, навичок комплексного виконавства, обробки й перекладення музичного матеріалу, комп'ютерного аранжування та звукозапису, сценічної діяльності), володіння якими забезпечує успішність проведення уроків музичного мистецтва та репетиційної роботи в учнівських музично-творчих колективах. Основними вміннями, які майбутній учитель музики має опанувати за час навчання у вищому закладі освіти та систематично вдосконалювати в процесі фахової діяльності, ми визначили організаційні, проєктивні, конструктивні, педагогічні, музично-виконавські, музично-творчі, аналітичні й дослідницькі.

Важливою складовою професійно-педагогічних компетенцій учителя музики є володіння фаховими методиками: 1) методикою викладання

предмета „Музичне мистецтво” у початковій та основній школах; 3) методикою роботи з вокально-хоровими колективами учнів різних вікових груп; 4) методикою роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами; 5) методикою організаційної та культурно-освітньої роботи в загальноосвітніх навчальних закладах. Зазначимо, що формування методичної компетентності студентів є складним процесом, який передбачає інтеграцію та вільне оперування фаховими знаннями, навичками й уміннями з дисциплін психолого-педагогічного, історико-теоретичного, інструментально-виконавського й вокально-хорового циклів. Рівень методичної компетентності майбутнього вчителя музики виявляється у процесі проходження педагогічної практики в загальноосвітніх навчальних закладах.

Функціональні компетенції вчителя музики пов'язані з його практичною діяльністю як музичного педагога та керівника учнівських музично-творчих колективів (вокально-хорових, музично-інструментальних, естрадних гуртів, фольклорних груп, музично-театральних студій тощо). Структуру і зміст функціональних компетенцій учителя музики ми визначили у такий спосіб.

Досвід роботи: а) уміння реалізувати набутий за час навчання досвід в умовах загальноосвітнього навчального закладу (проведення уроків музичного мистецтва у початковій та основній школі; організація діяльності музичних гуртків та учнівських музично-творчих колективів; проведення культурно-освітньої роботи серед учнів, батьків); б) здатність застосувати навички самоосвіти й самоорганізації; в) уміння співпрацювати в педагогічному й учнівському колективах (навчальному, музично-творчому); г) наявність власної позиції та сформованість власної думки, готовність нести відповідальність за свої вчинки та дії своїх вихованців.

Функціональну спроможність учителя музики (як здатність і готовність виконувати функції викладача музичного мистецтва та керівника учнівського музично-творчого колективу) ми поділяємо на: а) організаційну (що полягає в організації навчальної та позанавчальної музичної діяльності школярів);

б) педагогічну (яка забезпечує процес навчання і виховання учнів засобами музичного мистецтва); в) комунікативну (котра реалізується в процесі педагогічної та музично-виконавської взаємодії вчителя й учнів); г) координаційну (що полягає в координації і регулюванні сумісних дій учасників навчально-виховного й музично-виконавського процесу); г) інтерпретаційну (яка реалізується у створенні оригінальних варіантів інтерпретації музичних творів, а також утілюється в навчальну й концертно-виконавську практику засобами обробки, аранжування, вокальної, інструментальної і диригентської техніки).

Невід'ємною складовою функціональних компетенцій учителя музики є володіння різними видами діяльності, які забезпечують успішність його роботи як педагога й керівника учнівських музично-творчих колективів. Проективно-конструктивна діяльність цього фахівця пов'язана з проектуванням методичної системи організації музичної діяльності школярів, проектуванням форм і методів навчання й виховання учнів засобами музичного мистецтва, конструюванням навчального матеріалу тощо. Аналітико-синтетична – віддзеркалює процес музично-теоретичного, історико-стильового й технічно-виконавського аналізу навчального матеріалу, адаптації музичних творів для виконання учнями певної вікової групи, аналізу й оцінки діяльності учнів, самоаналізу, самооцінки, самокоригування. Організаційно-педагогічна – пов'язана з організацією різних видів (навчальна, позанавчальна) і форм (колективна, групова, індивідуальна) музичної діяльності учнів. Концертно-виконавська діяльність учителя музики висвітлює систему дій пов'язаних з підготовкою і проведенням концертних заходів, організацією сценічної діяльності школярів та власною культурно-освітньою і музично-виконавською діяльністю (вокальною, інструментальною, диригентською).

Здатність учителя музики до рефлексії та самокоригування виявляється у: а) спроможності аналізувати й оцінювати загальні напрямки своєї діяльності відповідно до плану роботи навчального закладу; самоаналізі й

самооцінюванні своєї професійної діяльності в цілому та окремих її складових; б) детальному аналізу окремого уроку або заняття учнівського творчого колективу (мети його проведення, поставлених завдань, результативності використаних методів, прийомів і засобів навчання й виховання учнів) з урахуванням його місця в навчальній програмі; в) самокоригування власних педагогічних і музично-виконавських дій (детальний аналіз допущених помилок, оцінка їхніх наслідків та проектування способів усунення); г) порівняльний аналіз власної діяльності (педагогічної, музично-виконавської) з роботою колег та визначення тих аспектів, які потребують удосконалення; г) оцінювання власної діяльності відповідно до чинних фахових вимог.

Однією із складових функціональних компетенцій учителя музики ми визначили аналіз, оцінювання й коригування навчальної та позанавчальної музичної діяльності учнів, зокрема: а) володіння системою оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках музичного мистецтва; б) аналіз навчальної та позанавчальної музичної діяльності учнів з метою визначення ступеню педагогічного впливу щодо них; в) коригування характеру міжособистісних стосунків і творчої взаємодії школярів з метою налагодження сприятливого психологічного клімату в класі та учнівському музично-творчому колективі; г) оцінювання й аналіз результатів навчальної і позанавчальної музичної діяльності учнів з метою визначення раціональних методів їхнього творчого розвитку; г) коригування музично-виконавських дій учнів на уроках музичного мистецтва, заняттях шкільних гуртків і творчих колективів; д) формування в учнів уміння самостійно оцінювати свою музично-творчу діяльність і поведінку.

Ми вважаємо, що володіння означеними компетенціями (особистісними, професійно-педагогічними, функціональними) визначає рівень фахової компетентності вчителя музики, а також є показником готовності професійно виконувати функції викладача музичного мистецтва та керівника учнівських музично-творчих колективів відповідно до сучасних вимог. Фахова

компетентність є інтегративною характеристикою особистості, яка дає змогу акумулювати індивідуальні якості й професійно-педагогічні знання, трансформуючи їх в уміння здійснювати професійну діяльність з притаманним кожному вчителю музики творчим іміджем і стилем роботи.

Зважаючи на обмежений обсяг цієї статті, зазначимо, що запропонована нами компетентнісна модель учителя музики наведена у стислій формі. Цю модель можна застосовувати також для визначення фахових компетенцій, необхідних учителю для певних видів діяльності – проведення уроків музичного мистецтва, керівництва учнівськими музично-творчими колективами і гуртками. Теоретичну модель і структуру діяльності вчителя музики як керівника учнівського музично-інструментального колективу ми розробили й обґрунтували у спеціальному науковому виданні [2].

Висновки. Отже, спроектована нами компетентнісна модель розроблена з урахуванням тих особистісних, професійно-педагогічних і функціональних компетенцій, володіння якими визначає рівень фахової компетентності вчителя музики і має формуватися в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

ДЖЕРЕЛА

1. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 118 с.
2. Пляченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : [монографія] / Т. М. Пляченко. – Кіровоград : „Імекс-ЛТД”, 2010. – 428 с.